

Kedves Salvatore!

Filozófus vagy, még ha nem is tudsz róla. Filozófus vagy, mert nagyon is rád jellemző módon nézel szembe az élet nehézségeivel. Így aztán arra gondoltam, hasznodra válhat ha megismerkedsz a görög filozófia történetével, és úgy döntöttem, írok neked egy rendhagyót a te örömdre és gyönyörűségedre. Egyszerű szavakkal mesélem el neked a legelső filozófusok gondolatait és életét¹.

A továbbiakban utal rá, hogy kedveli az ismeretterjesztésben az amerikai stílust. A New York-i Természettudományi Múzeumról mondja, hogy egy ilyesfajta múzeum, amelyben nem csekély mértékben megtalálhatók egy modern bazár – elegánsabban mondva bevásárló központ – elemei, „inkább Walt Disney-t idézi, mint Darwint, de a látogató ott tölti egész napját, és mire kilép az épületből, addigra valamit bizonyára megtanult.” Ilyen felfogásban és közlési móddal mutatja be itt az ógörög filozófia nagyjait. Magáról a filozófia mibenlétéről és az ahhoz fűződő viszonyáról így beszél:

„A filozófia az emberi lét nélkülözhetetlen kelléke, amely segítségünkre van a mindennapok apró gondjainak megoldásában... (Ez a mondat már önmagában arra enged következtetni, hogy Crescenzo nem a televízióban keresi intellektuális igényeinek kielégítését)... Bertrand Russel szerint a filozófia egyfajta senki földje, amely a tudomány és a teológia között terül el, s amely ennélfogva mindkettő támadásainak ki van téve. Neked, kedves jó Salvatore, minthogy felsőbb iskolákat nem végeztél, gőzöd sincs a filozófiáról. De ne búsulj... az az igazság, hogy a filozófiához senki sem konyít. Olaszországban ötvenhat millió emberből gyakorlatilag a filozófia tanárok és a vizsgák előtt álló diákok lennének képesen néhány szót szólni arról, mi az alapvető különbség Platón és Arisztotelész bölcselete között”. És egy kulcsmondat

e mű jellemzéséhez: „Fütyülve a tudátlékoskodókra és a komolykodókra, szeretném neked (Salvatore) bebizonyítani, hogy adott esetben a görög filozófia könnyen felfogható, megérthető, sőt szórakoztató is lehet... Ha már jobban összeismerkedtél velük, arisztotelészi-ek, platonisták, epikureisták, cinikusok az állatövi jegyeknél is hatásosabb támpontokat nyújtanak az egyes emberi karakterek felméréséhez”.

Nagyon jellemző ahogyan Crescenzo összegezi Zénón paradoxonainak magyarázatát: „Remélem, világosan fejeztem ki magam. De ha mégsem, az sem baj: nagyon jól meg lehet lenni Zénón paradoxonjai nélkül is.”

Ugyancsak rendhagyó e mű abban is, hogy szerzője sajátos betétekkel tarkítja – a szó szoros értelmében – a görög filozófia ismertetését. Amint ő mondja, ezekben a saját filozófusait iktatja közbe. Ez utóbbiak tősgyökeres mai olasz emberek, figyelemreméltó életfelfogással és gondolkodásmóddal. Szándéka szerint ők jelentik az olvasók számára a tanórák közötti szünetet, kikapcsolódást. Íme ízelítőül ebből:

„Thalész, Anaximandrosz és Anaximenesz után itt van Peepino Russo Nápolyból, aki Kr.u. 1921-ben született, és 1975-ben halt meg. Russót teljes joggal tekintem az utolsó milétoszi filozófusnak, és minden nehézség nélkül be tudom mutatni, hogy miért, bár belátom, hogy egy Peppino² nevű gondolkodó beillesztését a görög filozófiába néhányan provokációnak fogják majd fel.” És „Az ötvenes években én is megismerkedtem egy künikosszal. Úri csavargó volt, jó megjelenésű, a hölgyekkel gáláns, zárkózott, állandó lakhely nélküli, kicsit sznob, büszke, mint egy spanyol grand.” A rendhagyó tehát itt szinonimája az olvasmányosnak, nemegyszer a tiszteletlenség eretnek, ám – annál inkább – vonzó ízeivel. Kellemes olvasmány, jó könyv.

O.P.

² Józsika

Robin MILNER-GULLAND
–Nikolai DEJEVSKY

AZ OROSZ VILÁG ATLASZA

A volt Szovjetunió országaival

Helikon Kiadó, 2000

„Nem úgy rohansz-e te, óh Oroszország, mint sebes, utólérhetetlen trojka? Porzik, füstöl nyomodban az út, recsegnek a hidak... s az előre rohanó Oroszország útjából félve térnek ki a többi népek és országok...”¹

A HELIKON Kiadó az igen értékes és sokoldalú tanulmányorozatában adta közre ezt az Oroszországból, az orosz világról szóló, tartalmas művet. A benne sorakozó ismeretek és értékelések megbízhatóságát a HELIKON Kiadó magas színvonalú szakmai igényessége mellett az is garantálja, hogy első szerzője, Robin Milner-Gulland az angliai Sussexi Egyetem orosz és kelet-európai stúdiumainak professzora. Szerzőtársát a „fülszöveg” az orosz és szovjet történelem és politika független szakértőjének adja meg.

Bennünket itt Európa kevésbé szerencsés vidékein a történelem és főként a saját sorsunk képezett ki a legutóbbi évszázad orosz és szovjet történelmének és politikájának szakértőivé, legalábbis annyiban, hogy életünk egész alakulásának érezhettük annak közvetlen vagy közvetett hatásait. Oroszországra vonatkozó ismereteink ugyanakkor – a valóban hozzáértő kevesek kivételével – nagyon is hézagosak. Gyakorlatilag csak a XX. századra vonatkoznak, és azok alapját is inkább csak a közfogyasztásra célzatosan kialakított változatok alkotják. Évezredes történelméről néhány közhelyen túl valójában vajmi keveset tudunk. Ez a könyv most jó lehetőséget kínál arra, hogy betekintést kapjunk a ma is félelmetesen tornyosuló orosz medve életrajzába. Higgadt, elfogulatlan és – ami nagy érték az ilyen művek esetében – politikamentes leírását adja az ország

¹ Ny.V. Gogol Holt lelkek (1842)

történelmének, a kezdetektől egészen napjainkig. Az egyes korszakokhoz néhány éles vonással felvázolja az orosz kultúra fejlődésének azokhoz kapcsolódó fő mozzanatait, eredményeit is. A kezdeteknél rövid, a laikus számára is jól érthető és érdekes fejezet szól a szláv nyelvek és köztük az orosz kialakulásáról.

Területét tekintve Oroszország a világ legnagyobb országa – a Föld területének tíz százalékát foglalja el. Éghajtala méreteihez illő: „... míg nyár derekán szinte valamennyi orosz vidéken közlekedik ingujjban, tél közepén akadálytalanul lehet végigkocsolyázni a folyókat az északi Jeges-tengertől a Kaszpi-tengerig, vagy lehet szánkázni Szentpétervárról Vlagyivosztokba... nincs még egy ilyen méretű földsáv, amelynek ennyire széles esetvonásokkal festette meg az arculatát az éghajtal.” idézi a mű a földrajztudóst. Számunkra is közhely az orosz tél, akár Jókai regényeire gondolunk, akár Tél Tábornok történelmi győzelmeire előbb Napoleon, majd Hitler hadai felett.

Az ország adottságai itt igen erősen meghatározzák az ott élők sorsát, lehetőségeit. Az első felvázolja Oroszország főbb természetföldrajzi jellemzőit. Figyelemreméltó és tanulságos az összegzése: „Oroszország földjének és lakóinak kapcsolatában mindvégig megfigyelhetők bizonyos alapvető tényezők. Ezek rendszerint olyan nehézségek formájában nyilvánulnak meg, amelyek a megoldásuk során pozitív jelleget ölthetnek.” E tényezőkből: Oroszország európai léptékben és világviszonylatban mindig is rendkívül nagy volt. Ez a hatalmas terület általában rossz közlekedéssel párosult, és mindenkor fennállt a kormányozhatatlanság veszélye. ... Oroszország igen gyéren lakot terület, és ez a megállapítás a hatalmas, lakatlan szibériai térségnek az országhoz csatolása előtti időszakra is érvényes. (Tegyük itt hozzá: a hajdani Szovjetunió, és még inkább a mai Oroszország számára mindinkább növekvő fenyegetést jelent, hogyan őrzi meg magának a gyorsan nö-

vekvő népességű szomszédaitól ezeket a hatalmas térségeket.) ...Oroszország gazdaságának fő forrása a mezőgazdaság, és nehézségeinek oka a gyakran bizonytalan betakarítás a földeken és az erőkben. (Ő, de ismerős. Talán ez utóbbiak ásták alá leginkább a hajdani Szovjetunió erejét) ...Az orosz területnek közel a fele a 60. szélességi foknál északabba nyúlik. ...Éghajtala mintha kifejezetten az emberi lakhatás és tevékenység ellen teremtettet volna. Legalább fél évig tart a tél, a nyár gyakran igen száraz, kevés vagy rosszul megoszló csapadékkal; végeláthatatlan sivatagos vidékek vetekednek még nagyobb, vizenyős mocsarakkal.

A mű túlnyomó részét a történelem leírása teszi ki. Az orosz birodalom létrejöttében a kezdetekben igen jelentős része volt egy másik nép nagyívű térhódításának: a vikingeknek. A többé-kevésbé egységes orosz állam létrehozására a IX. század közepén került sor, amikor a vikingek egy csoportja – minden jel szerint a helyiek meghívására – magához ragadta Novgorod és Észak-Oroszország kormányzását. Vezetőjük, a félig-meddig legendás Rjurik nyitotta meg az orosz történelem uralkodóinak sorát, tőle Vlagyimir Putyinig ível itt az ország urainak bemutatása. Maga Kijev is a vikingek leszármazottainak uralkodása alatt vált az orosz Városok Anyjává.

Szintúgy fontos szerepet játszott a korai időkben egy másik, azóta letűnt birodalom: a Nagymorva Birodalom, amely a IX. század legerősebb és legszervezettebb állama volt. Ennek uralkodói tanítókat és könyveket kértek a bizánci császártól. E kérés nyomán kezdődött Cirill és Metód máig is élő hatású térítő és nyelvépítő munkássága.

Igen sajátos, és egymástól mind politikai, mind kulturális értelemben mérőben eltérő minőséget képvisel annak a geopolitikai erőternek a három fő meghatározó ereje, amelyben megtörtént a keleti szláv törzsek összeolvadása és létrejött a kijevi központú orosz állam. Dél-Keletről egy különös sorsú birodalom, a kazároké gyakorolt nem

csekély hatást a térségre. Dél-Nyugaton a dicsőségének csúcsán álló Bizánci Birodalom, a geopolitika nagymestere, Északon és Észak-Nyugaton pedig a már említett vikingek. Oroszország és Bizánc 911-ben kötötte legelső békeszerződését és az orosz aláírók neve skandináv eredetről árulkodik.

Hajdanvolt hódítók, birodalmak súlya, árnyéka. Alexandr Nyevszkij, az orosz történelem egyik leginkább bálványozott alakja északon legyőzi a terjeszkedő svédeket, megveri a teuton lovagokat, majd behódol Batu kánnak és ezzel elejét veszi a Novgorod elleni tatár támadásnak. Később a tatárok ültetik Vlagyimir trónjára. A II. világháborúban Sztálin az ortodox hívők adományából felállított harcokcsizó ezredet nevezte el róla! Litván Nagyfejedelemség: egy ideig a térség jelentős tényezője, Oroszország komoly vetélytársa.

A könyv meglehetősen bővelkedik meglepő részletekben is. Néhány ezekből: Novgorod sajátos városállama. III. Iván cár Novgorod leigázásakor, annak egyik jeleként Moszkvába viteti a város „népgyűlésbe” – vecsébe – szólító harangját. III. Zsigmond lengyel király 1610–1612-ben arra készül, hogy Moszkvát tegye meg fővárosául. Nagy Péter serdülő korában a környékbeli gyerekekből ezredeket szervezett és katonásdit játszott velük, kiképezte és eljátszott csatákba vezette őket. Gyermekehadttestből nőttek ki az idő múlásával az új Oroszország elit seregei és a játszótársai közül kerültek ki a legközelebbi barátai és munkatársai. Nagy Péter élete első hajóját vélhetően Erzsébet angol királynő ajándékozta egy évszázaddal korábban IV. Iván cárnak, és Péter egy pajtában talál rá. Nagy Péter személyesen foglalkozott a jogszabályok és rendeletek megfogalmazásával és késői éveiben a rendeleteit a közjóra gyakorolt hatásuk magyarázatával is kiegészítette.

A HELIKON kulturális atlaszainak szokott szerkesztése szerint a fő elbeszélést itt is rövid, színes betétek gazdagítják, amelyek kiemelt témákat mutatnak be. Ilyen pl. *A szkíták aranya

* A kijevi Szent Szófia-székesegyház
 * Rettegett Iván * Az orosz művészet nagy korszaka * Az orosz barokk * 1812 * Vallás Oroszországban és a Szovjetunióban * Moszkva * Szentpétervár. Nagy kár, hogy a volt Szovjetunió többi országainak csak igen kevés hely jutott e kötetben. Mit tudunk az öt Franciaországnyi területű Kazahsztánról, a Németországnál jóval nagyobb Türkmenisztánról és Üzbegisztánról, és a többiekéről?

Végezetül, ezúttal is külön említést érdemel a könyv mívesen szép kiállítása és gazdag képanyaga (46 térkép, 256 illusztráció).

O.P.

A MŰVÉSZET TÖRTÉNETE

*Itáliai és Spanyol Barokk
A Barokk Elterjedése Európában*

Magyar Könyvklub, 2000

A sorozat 9. kötete az Itáliai és Spanyol Barokk. Folytatódik a szépséges és tanulmányos utazás a művészetek és alkotásaik világában. Ízlés, vérmérséklet kérdése, vajon a komor fenséges, a napfényes tisztasághoz, vagy a szép részletek buja gazdagságához vonzódunk-e inkább. Akit az utóbbi ragad meg, ezt a két könyvet nehezen adja ki a kezéből. Amint itt olvashatjuk, a „barokk” mint stilisztikai megnevezés feltehetően a portugál barroco szóból származik, amely szabálytalan alakú gyöngyszemet jelent. A tökéletes formájú, gömbölyű gyöngyszemek szépségével szemben, amit a XIX. századi műtörténeteknek harmonikus arányaival és formáival a reneszánsz jelentett, a fantázia-dús barokk eltorzult, már-már nevetséges kifejezésformának tetszett, ami túldíszített, különködő, felszínes és színpadias. Jakob Burckhardt, az ismert XIX. századi történész szavával „A barokk ugyanazt a nyelvet beszéli, mint a reneszánsz, bár egy vad dialektus árnyalataival.”

A kötet ezúttal is tartalmaz elméleti bevezetést ad. Ez megismertet a barokk különböző, helyenként egymásnak is ellentmondó értelmezéseivel és értékeléseivel. Egy kis ízelítő: „A barokk hamarosan stílussá válik, a művészetből átmegegy a szokások, a társadalmi élet szférájába, s alakkal, jelleggel, a szépség értékével ruházza fel a várost, vagyis a társadalmi-politikai élet színterét.” és „a katolikus ideológia nevében végbement kulturális forradalom eszméje” lesz. Figyelemreméltó gondolatokat találunk a barokk gazdasági gyökereiről: „A XVI. és XVIII. századi két felívelő ciklus közötti gazdasági dekonjunkció a merkantilista kapitalizmust a mezőgazdaság felé kényszerítette, ezzel a paraszti kultúra újjászületésének adott lendületet. Így módon a barokk a dél-, közép- és kelet-európai paraszti gazdasághoz kötődik, szemben az észak-európai kapitalista gazdaság sajátjának tekintett klasszicista stílussal. ...A túlzás, a barokk uralkodó jegye ott jut érvényre, ahol erős a népi kulturális összetevő: elég csak a délkelet-szicíliai, az andalúziai és a latin-amerikai barokkra gondolni”. És „A barokk mindenekelőtt a nagy ellentmondások korszaka. A világ rossz. Háború, éhínség és pestis, erószak és család urálja az emberi társadalmat és fenyeget mindenütt. (De) ...A barokk az ünneplés, a csillogás korszaka is.”

Aki szebbnél szebb alkotásokban kíván gyönyörködni, sok örömet talál e kötetben, annak képanyagában. Csodálatos épület homlokzatokat láthat: pl. a punói székesegyház (Peru), a régi madridi lencház, Salamaca főterének részlete, az orensei (Spanyolország) San Rosendo de Celanova bencés kolostora, Santiago de Compostela székesegyháza, a sevillai Real Fábrica de Tabacos, a taxcói (mexikó) Santa Prisca templom, a mexikóvárosi székesegyház, a mexikói Zacatecas székesegyháza, a havannai székesegyház, a limai (Peru) San Francisco kolostor temploma.

Káprázatos oltárok: a quitói (Ecuador) Compania de Jesús templom, az arequipai (Peru) Compania de Jesús temp-

lom, a pueblai (Mexikó) székesegyház, Szent Péter trónusa a római Szent Péter bazilikában, a sevillai Caridad Kórház temploma.

Meghökkenítő stílusú, szép szöszék a Cajamarcai (Peru) Belén templomban. Festmények, csodás képek: Velázquez, Annibale Carracci, Caravaggio, Pietro da Cortona, José de Ribera, Zurbarán, Antonio de Pereda, Francisco Ribalta, Murrilo, Valdés Leal és mások képei. A barokk stílusról kinek ne jutnának rögtön eszébe a latin-amerikai barokk művészet alkotásai. Ha nem is bőséggel de szerencsére ezekből is kapunk ízelítőt.

És még nem említettük az itt sorakozó gyönyörű templombelsőket, sem pedig az építészet és szobrászat nem kevésbé szép világi alkotásait.

Nekünk sajátos kultúránk egzotikus tárgyai a felöltött szobrok. A leírás itt a szobrászat szerves részeként említi – sajnos kép nem mutatja – őket: „A Szűzanya kalapban pompázik, keményített alsószyoknyát és himzett kendőt visel: hogyha gyászba kell öltöztetni, fekete köpenyt adnak rá. S a Kálváriára menet maga a Krisztus is lila gyapjú tunikát visel.

Inyenceknek, akik a műalkotások és alkotók társadalmi-gazdasági háttere iránt is érdeklődnek, intellektuális csemege a spanyol viszonyok bemutatása. Néhány alcím innen: A művészet pártolói * A nemesi mecénatúra * A polgárság szerepe * A műgyűjtés * Az osztrák uralkodóház művészet iránti érzékenysége * A XVII. századi műkereskedelem nyilvános értékesítési csatornáit * Az akadémiák, a versengés színterei * A művészetképzés * A művész társadalmi megítélése * Az alkotó műveltsége. A könyv igen gazdag a műalkotások részleteinek magyarázatában, így kiváló kalauzul is szolgálhat. Akinek megadatik ezeket a tájakat felkeresni, igen jó segítségre találhat benne az élmények elmélyítéséhez, a látnivalók jobb megértéséhez.

Közgazdasági csemege amit az alkotás és létrehozója státusának megítéléséről és ennek adópolitikai vonatkozásáról